

Розділ II

Актуальні проблеми сучасної загальноосвітньої школи

О.В.Безкоровайна

СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті автор визначає сутність особистісного самоствердження, обґрунтовує зміст та принципи побудови програми розвитку особистості старшокласника «Від самоствердження до самореалізації», яка є теоретико-методичною базою для свідомого управління учнями своїм розвитком.

Ключові слова: особистісне самоствердження, програма розвитку, особистість старшокласника, самореалізація, соціально-ціннісна діяльність.

В статье автор определяет сущность личностного самоутверждения, обосновывает содержание и принципы построения программы развития личности старшеклассника «От самоутверждения до самореализации», которая является теоретико-методической базой для сознательного управления учениками своим развитием.

Ключевые слова: личностное самоутверждение, программа развития, личность старшеклассника, самореализация, социально-ценностная деятельность.

Summary. In the article the author expresses essence of personality's self-affirmation, explains maintenance and principles of construction the programme of development a personality of senior pupil «From self-affirmation to self-realization» which is a theoretico-methodological base for a conscious management students by their development.

Key words: personal self-affirmation, the programme of development, a personality of senior pupil, self-realization, social-valuable activity.

Реформування національної система освіти і те, що розкриває її зміст, повинні проектувати не лише всебічне відтворення в підростаючому поколінні стабілізованих норм моральної поведінки, але й готовність їх удосконалювати, творче ставлення до їх вибору та активного розвитку.

Сучасний загальноосвітній навчальний заклад має створити молодій людині, майбутньому випускнику всі необхідні умови для його духовного розвитку, інтелектуально-моральної свободи вибору поведінки, вільної світоглядної позиції, вміння відстоювати свої переконання, задоволення позитивних особистісних якостей, власних

інтересів і потреб у самопізнанні та самореалізації, високого рівня культури особистісного самоствердження.

Для усвідомлення молодою людиною шляхів свого самоствердження у неї повинно сформуватися цілісне уявлення про себе і навколишній світ. Цей процес відбувається всередині інформаційно-педагогічного поля, створеного зусиллями всього педагогічного колективу, в атмосфері успіху і взаєморозуміння.

Вивченню особистісного підходу, виявленню механізму особистісного розвитку, формування потенційних можливостей людини, відносин творчої співпраці, ситуації успіху, здібностей особистості до самозміни через самоактуалізацію, самовиховання та самореалізацію присвячено багато значних досліджень у галузі психології і педагогіки (К.Абульханова-Славська, Т.Алексеева, Л.Анциферова, Б.Ананьєв, Г.Балл, І.Бех, П.Блонський, Л.Божович, М.Боришевський, Є.Вахрамов, Л.Виготський, Б. Ельконін, С.Карпенчук, Г.Ковальов, І.Кон, О.Кононко, Г.Костюк, О.М.Леонтьєв, Т.Поніманська, С.Л.Рубінштейн, О.Савченко, Г.Селевко, В.В.Серіков, В.І.Слободчиков, О.Сухомлинська, П.Флоренський, Е.Фром).

Обравши особистісно-діяльнісний підхід як провідну методологічну орієнтацію на позицію самоствердження в ранньому юнацькому віці, навчально-виховний процес в 10-12 класах забезпечується відповідно до принципів самоактуалізації, індивідуальності, суб'єктності, свободи вибору, творчості, довіри і підтримки. Також проводиться вивчення особистості дитини (діагностика і моніторинг): оцінка ставлення до навчальних предметів, оцінка задоволення навчанням в школі, рівня вихованості.

Необхідна організація діяльності учителів, шкільних психологів на більш високому рівні орієнтації на утвердження людини, продуктивно-творчому, котрий характеризується поінформованістю про самоствердження на рівні оволодіння його сутністю, високою інтенсивністю діяльності з реалізації сутнісних сил і мотивів набуття значущості свого утвердження для суспільства.

Суспільство потребує високоосвічених, ініціативних і заповзятливих молодих людей, здатних творчо реформувати наше суспільство, збільшити інтелектуальний потенціал країни, встановити духовну культуру. Ось чому випускники середньої школи повинні бути підготовлені до нових суспільних відносин; соціально захищені, повинні бути морально стійкими, соціально загартованими, щоб

протистояти усякого роду спокусам; повинні бути підготовлені до зустрічі з труднощами в умовах конкурентної діяльності; бути здоровими фізично і психічно. І головне, випускники повинні бути здатні до саморозвитку, до безперервного самоствердження і самовдосконалення.

Мета статті полягає у розкритті сутності побудови програми розвитку особистості старшокласника «Від самоствердження до самореалізації», яка є основою для створення сприятливих умов для самоствердження особистості раннього юнацького віку, педагогічного керівництва внутрішніми процесами в психіці особистості раннього юнацького віку, активізації чинників розвитку, спонукування майбутніх випускників до самоствердження, самореалізації, самовдосконалення і вибору своєї подальшої життєвої стратегії.

Вклад основного змісту статті. Мета повної середньої освіти, котра реалізується програмою «Від самоствердження до самореалізації», – виховати активного, ініціативного, самостійного громадянина, освічену, культурну людину, дбайливого сім'янина і майстра в своїй професійній справі, здатну до постійного життєвого самовдосконалення. Основні завдання програми передбачають:

1. Сформувані системоутворювальну теоретичну базу для свідомого управління учнями своїм розвитком.
2. Організувати процес самоствердження особистості старшокласника.
3. Допомогти школярам усвідомити і прийняти цілі і зміст шкільного навчання і виховання.
4. Ознайомити з практичними прийомами і методами свого духовного і фізичного розвитку, самовдосконалення.

Успішна реалізація змісту виховання культури особистісного самоствердження вимагає суворого врахування, як показав наш експеримент, низки вимог та вихідних принципів.

Принцип особистісного підходу. Згідно із сучасним уявленням, його основними особливостями є:

- цінність особистості, яка полягає в самоцінності дитини; унікальності особистості, у визнанні індивідуальності кожної дитини;
- пріоритет особистісного розвитку, коли навчання і виховання виступають не як самоціль, а як засіб розвитку особистості кожного індивідууму;

- суб'єктність навчально-виховного процесу, орієнтація на внутрішню мотивацію навчання і виховання, свободу вибору дитиною сфер прикладання сил в організації шкільного життя.

Принцип реальності передбачає щільну координацію цілей і напрямків виховання і навчання з об'єктивними тенденціями розвитку життя суспільства, розвиток в учнів якостей, які дозволяють їм успішно адаптуватися до труднощів і суперечностей сучасного життя.

Принцип гуманності, котрий передбачає:

- створення в школі атмосфери турботи щодо здоров'я і благополуччя, поваги честі і достоїнства особистості дитини, педагога;
- формування людських взаємин на основі толерантності, доброзичливості, співпраці, взаємної допомоги, турботи і відповідальності.

Принцип демократичності, котрий передбачає:

- створення стосунків у колективі на основі взаємної поваги і свобод учителів, учнів, батьків;
- розробка і впровадження в школі учнівського самоуправління;
- розвиток громадянської ініціативи, набуття практичного досвіду участі в сучасних демократичних процесах.

Принцип науковості, котрий передбачає:

- розвиток в учнів сучасного світогляду, розуміння місця і ролі людини в світі і в суспільстві;
- постійне оновлення змісту навчальних і виховних програм, посібників, введення в шкільний компонент сучасних предметів і курсів гуманітарного і природного циклу;
- створення ефективної системи науково-методичного інформування педагогів, постійного підвищення рівня їх наукової ерудиції і культури, професійної компетенції.

Принцип природовідповідності передбачає, що вона ґрунтується на науковому пізнанні взаємозв'язку природних і соціокультурних процесів; що учнів навчають і виховують згідно з їх статтю, віком, формують у них відповідальність за розвиток самих себе.

Програма орієнтує педагогів і батьків на соціалізацію старшокласника, націлює юнака на переосмислення своєї поведінки, життєдіяльності, допомагає його соціалізації, самовихованню, самоствердженню, самовдосконаленню.

Лінійна логіка програми спирається на те, що в кожному віковому періоді раннього юнацького віку створюються передумови для формування певних сфер самоствердження особистості.

У результаті експериментального вивчення програми ми дійшли до переконання в необхідності прийняти таку її структуру. Програма складається із двох розділів. У першому розділі програми «Я-концепція» дається докладний перелік загального курсу виховання культури особистісного самоствердження для раннього юнацького віку: «Стверджуй себе» (10 клас), «Керуй собою» (11 клас), «Реалізуй себе» (12 клас). Перший розділ програми «Я-концепція» сприяє вихованню в старшокласників мотивації до самоствердження, осмисленню загальнолюдських цінностей, усвідомленню особистої причетності до людства, розумінню свого «Я», розвиває рефлексивну діяльність.

Як системоутворювальне поняття в програмі «Від самоствердження до самореалізації» використовується «образ Я» – «Я-концепція» особистості – система уявлень про самого себе, яка усвідомлюється і переживається людиною, на основі якої вона буде свою поведінку. «Я-концепція» – важливий регулятор поведінки людини, вона виконує такі функції:

- визначає характер набуття досвіду і особливості його інтерпретації;
- здійснює регуляцію соціальної поведінки особистості;
- сприяє досягненню внутрішньої погодженості особистості.

Провідним напрямом вчителя в цьому процесі є захист дитини.

Другий розділ програми «Я і суспільство» включає пріоритетні напрямки виховної соціально-ціннісної діяльності, їх завдання та орієнтовні форми виховної роботи із старшокласниками, сприяє вихованню активної громадянської позиції старшокласника і залучення його до можливості й бажання активного перетворення дійсності.

У результаті проведеного нами експерименту ми дійшли висновку щодо необхідності відмови від нав'язування в програмі обов'язкових заходів. В другому розділі програми дається приблизний перелік необхідних форм роботи, які є певним орієнтиром для вихователя і дозволяє обрати з нього те, що визначається потребами виховання даного колективу учнів. Справа вихователя, враховуючи

конкретні умови виховного процесу, проявити максимум творчості в організації виховної соціально-ціннісної діяльності.

Визначимо основні системоскладові напрямків виховної соціально-ціннісної діяльності:

Напрямки виховної соціально-ціннісної діяльності	«Я пізнаю себе» (навчально-пізнавальний)
	«Я – громадянин і патріот» (національно-патріотичний)
	«Я – зразковий сім'янин» (сімейно-шкільний)
	«Я і природа» (екологічний)
	«Я в світі прекрасного» (художньо-естетичний)
	«Я і моє здоров'є» (здоров'єзберігаючий)
	«Я-моя майбутня професія» (профорієнтаційний)

У процесі дослідження нами здійснювалась експериментальна перевірка проекту програми в окремих класах і школах м.Рівне і Рівненської області. Під час перевірки програма, природно, підлягала змінам і пройшла низку етапів і шляхи реалізації.

I етап – ознайомлення з програмою.

Адміністрація школи, класні керівники, вчителі-предметники, соціальні педагоги, психологи знайомляться з програмою, обговорюють її, визначають свою роль в її реалізації, формують завдання своєї практичної діяльності.

Форми роботи: педагогічна рада, методичні об'єднання заступників директорів з виховної роботи, практичні семінари, засідання «круглого столу», індивідуальні консультації, співбесіди.

II етап – планування виховної роботи з програми.

Виходячи з поставлених завдань, планується конкретна діяльність класних керівників, учителів-предметників, усіх служб: психологів, соціальних педагогів.

Форми роботи: групова творча діяльність, індивідуальні розробки, творчі майстерні. 1 і 2 етапи, слідуючи один за одним, у різних службах школи можуть проходити не одночасно.

III етап – апробування програми всіма службами школи і педагогами.

Форми роботи: класні години, класні і шкільні заходи, свята і спортивні змагання, індивідуальні бесіди, батьківські збори, лекторії.

IV етап – корекція програми.

Цей етап здійснюється паралельно з третім етапом, тобто корекційна робота може бути зроблена вже в ході апробування програми. Корекція може бути проведена на основі аналізу достатності виховної роботи, аналізу сформованості взаємозв'язку між різними службами і особами, які проводять виховну роботу, аналізу результативності виховної роботи.

Форми роботи: зміна змісту програми, робота творчих майстерень класних керівників, педрада.

V етап – впровадження програми.

Виховна робота школи будується на основі скоректованої програми. Цей етап не виключає продовження корекції програми.

Форми роботи: групова творча діяльність, творчі майстерні класних керівників, класні і шкільні заходи, індивідуальна робота, батьківські збори, лекторії, діагностична і корекційна робота, аналіз результативності виховної роботи, педрада.

Шляхи реалізації програми «Від самоствердження і самореалізації» передбачали:

1. Організацію науково-методичної діяльності учасників навчально-виховного процесу:

- організація програмно-методичного забезпечення виховного процесу;
- вивчення програми;
- вивчення і впровадження у виховний процес інноваційних технологій;
- планування діяльності;
- аналітико-діагностична діяльність;
- моніторингова діяльність;
- корекційно-розвивальна діяльність;
- вивчення і узагальнення досвіду.

2. Організацію практичної діяльності учасників навчально-виховного процесу:

- організація цілісності навчально-виховного процесу, взаємодія всіх його учасників;
- орієнтація навчально-виховного процесу на реалізацію якостей, закладених у моделі випускника;
- організація роботи педагогічного колективу на реалізацію основних напрямків виховної соціально-ціннісної діяльності: «Я пізнаю себе» (навчально-пізнавальний); «Я – громадянин і патріот (громадянсько-патріотичний); «Я – зразковий сім'янин» (сімейно-шкільний); «Я і природа» (екологічний); «Я у світі прекрасного» (художньо-естетичний); «Я і моє здоров'я» (здоров'язберігаючий); «Я і моя професія» (профорієнтаційний).

3. Організацію корекції програмного матеріалу відповідно до рекомендацій учасників освітнього процесу.

4. Організацію аналітичної діяльності.

5. Прогнозований результат.

6. Основні результати особистісного розвитку:

- перевага пізнавальних інтересів;
- сформована мотивація до самоствердження;
- поява таких якостей, як самостійність, активність, громадянська позиція, моральні переконання, здатність до особистісного самоствердження;
- уміння ставити ціль і керуватися нею в процесі діяльності.

Сформованість навичок самоконтролю в діяльності, основні результати особистісного самоствердження та інтелектуального розвитку дитини:

- активність у спілкуванні;
- уміння будувати спілкування з урахуванням ситуації;
- уміння користуватися формами мовного етикету в спілкуванні з однолітками і дорослими;
- уміння розуміти, утримувати увагу відповідно до мети діяльності;
- уміння переключати увагу з одного виду діяльності на інший, з одного етапу діяльності на наступний.
- використання різних засобів створення образів.

У результаті перевірки, як нам здається, ми виявили ті принципи положення, котрі були покладені в основу змісту програми

та її структуру, які задовольняють вчителя, є зручними для оперативного використання.

Аналіз роботи вчителів, котрі спиралися на нашу програму, говорить про те, що використання програми забезпечило цілеспрямованість і плановість виховного процесу, правильне поєднання в ньому діяльності дітей і засобів впливу на їх свідомість, єдність виховного впливу школи, сім'ї і дитячих громадських організацій. Це, в свою чергу, визначило і більш високий результат виховної роботи. Програма була схвалена кафедрою педагогіки Рівненського державного гуманітарного університету, Рівненським міським управлінням освіти, обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. У висловлюваннях керівництва та педагогічних працівників мала місце не лише одностайна позитивна оцінка впливу програми на якість виховного процесу, але й оцінка в деталях багатьох переваг роботи на основі програми.

Загальний висновок. Дослідницька проблема розглядається нами як необхідна умова реформування національної системи освіти. У контексті сучасних підходів самоствердження особистості раннього юнацького віку може бути визначено як процес її самовиховної активності, життєтворчості, в основі якого лежить самоповага, бажання і воля упредметнювати власні сутнісні сили, свідомо й активно впливати на формування умов своєї життєдіяльності та саморозвитку.

Самоствердження виступає неодмінним атрибутом людської особистості, коли в умовах відсутності жорсткої регламентації в суспільстві, гарантії пред'явлення місць роботи, наявної конкуренції на ринку праці зростає потреба в особистостях, які мотивовані на постійне досягнення. Особистість, яка здібна до самоствердження в напрямку самореалізації, саморозвитку, зможе вільно і успішно діяти в різноманітних сферах життєдіяльності, самостійно творчо і нетрадиційно мислити, сміливо розробляти власні стратегії поведінки, здійснювати моральний вибір і нести відповідальність за свої дії і власний розвиток.

Список використаних джерел

1. Белкин А.С. Основы возрастной педагогики: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений – М.: Академия, 2000.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.:Либідь, 2003.

3. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования / Е.В.Бондаревская // Педагогика. – 1997. – №4. – С.16-20.
4. Красовицький М. Людина – мета, а не засіб. – К.: Ред. Загальнопед. газ., 2003. – С. 5-22. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
5. Педагогічні технології: теорія і практика: Навчальний посібник / За ред. проф. М.В.Гриньової. – Полт. Держ. Пед. Ун-т. ім. В.Г.Короленка. – П., АСМІ, 2004.
6. Селевко Г.К. Воспитательная система саморазвития школьника завоевывает признание практиков: Школа и воспитание: [Опыт России] / Г.К.Селевко // Народное образование. – 2004. – №8. – С.155-164.

*С.Гончаренко,
аспірантка Уманського
педагогічного університета*

“SOS ДИТЯЧЕ МІСТЕЧКО” ЯК ФОРМА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ

На розвиток традиційних форм соціального влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, у кожній окремій країні особливий вплив має історичний досвід, національні традиції, релігійні погляди, і, безперечно, особливості економічного розвитку країни. Причому одні форми влаштування дітей-сиріт складаються стихійно, інші – цілеспрямовано, але з метою оптимального задоволення потреб тих дітей, які залишилися без батьківського піклування [5, с. 43].

Міжнародний досвід державної опіки над дітьми засвідчує поступову відмову держав, що мають гуманістичне спрямування соціальної політики, від інтернатних форм утримання дітей, позбавлених батьківського піклування, орієнтацію на створення та підтримку сімейних форм опіки.

На необхідності сімейного виховання як оптимальної умови гармонійного розвитку дитини свого часу постійно наполягали видатні педагоги-гуманісти Г.Гмайнер, П.Ф.Лесгафт, О.С.Макаренко, Й.Г.Песталоцці, В.О.Сухомлинський. Вони доводили, що сім'я є одним із найважливіших інститутів соціалізації дитини, персональним